

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

FILOSOFICKÁ FAKULTA

Katedra filosofie

Václav Pokora

Argument autoritou z historického a systematického hlediska

Bakalářská diplomová práce

Vedoucí práce: Mgr. Karel ŠEBELA, Ph.D.

Olomouc 2018

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracoval samostatně na základě citovaných pramenů a literatury.

V Olomouci dne:

.....

Václav Pokora

Chtěl bych zde poděkovat svému vedoucímu práce, panu Mgr. Karlu Šebelovi, Ph.D., za cenné a podnětné rady a připomínky. Současně také za obrovskou ochotu a pečlivost v průběhu celé spolupráce.

Anotace:

Práce se zaměřuje na argument autoritou a na jeho nesprávné užití, označované jako argumentum ad verecundiam. Text je rozdělen na dvě části, přičemž první polovina ukazuje vývoj chápání autority v dějinách rétoriky a tím vývoj argumentace opřené o autoritu. Jednotlivé historické etapy jsou demonstrovány na vybraných dílech, které charakterizují svou dobu. V druhé části textu jsou poskytnuta kritéria pro rozlišení mezi správným a nesprávným užitím argumentu autoritou.

Klíčová slova:

argument autoritou, autorita, neformální logika, argumentace, rétorika, argumentum ad verecundiam

Annotation:

This thesis focuses on the argument from authority and its incorrect use known as argumentum ad verecundiam. This work is split in two parts, where the first part illustrates the evolution of understanding of authority in the history of rhetoric thereby an evolution of an argument from authority.. Each historical period is demonstrated by a selected piece of work characteristic for the time period. The second part of this thesis provides criteria for distinguishing the correct and the incorrect use of the the argument from an authority.

Key words:

argument from authority, xx, informal logic, argumentation, rhetoric, argumentum ad verecundiam

Obsah

Úvod.....	6
1. Percepce argumentu autoritou v dějinách rétoriky	8
1.1. Počátky argumentace a rétoriky v období antiky.....	8
1.1.1. Počátky řečnictví a argumentace autoritou u Aristotela.....	8
1.1.2. Výchova rétoriky a jejích způsobů ve starověkém Římě	10
1.2. Rétorika středověku	13
1.3. Novověká nedůvěra.....	15
1.3.1. Ukázka zneužití rétoriky a argument Ad verecundiam u Johna Locka	16
1.3.2. Změna v chápání autority – z nástroje překážkou.....	18
1.4. Rétorika 19. století	19
1.4.1. Sofistická příručka Arthura Schopenhauera.....	20
1.5. Dílčí závěr	23
2. Argument autoritou v neformální logice	25
2.1. Síla argumentu v přirozeném jazyce	25
2.2. Analýza argumentu autoritou	29
2.2.1. Argument z odbornosti (argument from expert opinion)	30
2.2.2. Argument ze správní autority (Argument from administrative authority)	31
2.2.3. Argument kolektivní autoritou	33
2.3. Argument Ad verecundiam a autorita z důstojnosti	34
Závěr.....	37
Seznam pramenů a literatury	38

Úvod

Argumentace byla od počátků filosofie hlavním nástrojem filosofů. Během dějin filosofie vznikla řada textů, které se zabývají argumentací a vedou nás, jak správně postupovat. Současně ale byla rétorika využita k zatemnění pravdy a k dosahování vítězství při nejen filosofických disputacích. V antických dobách rétorika přispěla ke vzniku řecké demokracie, a tím spolu s ekonomickou prosperitou napomohla k vytvoření příhodného prostředí pro rozvoj filosofie ve starověkém Řecku. Již tehdy byly vytvořeny první texty pojednávající o argumentaci, ve kterých můžeme nalézt popis rétorické figury, kterou dnes označujeme jako argument autoritou.

Podobně, jak se v průběhu dějin měnil náhled na rétoriku, tak se měnil i náhled i na autoritu a z ní plynoucí argument z autority. Dílčím cílem této práce je nejprve zhodnotit změnu chápání autority v argumentaci v dějinách filosofie za pomoci vybraných textů, které v tomto tématu reprezentují svou dobu. Odvolání se k autoritě se nejprve používalo jako zcela běžný způsob dokazování, například u soudu nebo na lidovém shromáždění. Středověk je ukázkou odvolání se k autoritě, a to Pisma Svatého. Postupem času se autorita stala z nástroje strašákem, na který se nahlíželo s nedůvěrou. Cílem první části je nalézt, kdy a na základě čeho dochází ke zlomu v recepci autority v argumentaci.

V historické pasáži se také zaměříme na hledání druhů autorit, které jsou základem pro argument z autority. Pro kategorizaci jednotlivých typů autorit budeme používat terminologii dvou současných autorů. Autorky Jean Goodwin z článku *Forms of Authority and the Real Argumentum ad Verecundiam* a autora, který je klasikem v neformální logice a teorii argumentace Douglase Waltona z článku *Two Kinds of Arguments from Authority in the Ad Verecundiam Fallacy*.

Druhá část práce začíná rozlišením mezi oblastí formální logiky a neformální logiky, která zkoumá argumentaci v přirozeném jazyce. Ohodnocení argumentu je z pozice neformální logiky daleko obtížnější. Tato část textu má za cíl poskytnout návod k rozlišení mezi jednotlivými typy autorit a následně kritérium pro hodnocení jednotlivých druhů argumentů z autority. V české literatuře je poměrně málo prací zabývajících se teorií argumentace a argumentačními fauly. My zde budeme vycházet zejména z práce Douglase Waltona.

Arguemntum ad verecundiam, což je argument z nesmělosti, byl poprvé formulován u britského filosofa Johna Locka. Účelem argumentu ad verecundiam je zabránit napadení určité teze tím, že ji opřeme o autoritu, která má dostatečný věhlas. Případný oponent by měl být zastrašen a nebude se stavět autoritě na odpor, aby nebyl považován za příliš opovážlivého. Dnes termínem argument ad verecundiam označujeme argumentační faul, který plyne z použití autority v argumentaci tak, jak jej popsal Locke. Teze, kterou budeme chtít ukázat v průběhu celé práce je, že každé užití autority v sobě nese prvky argumentu ad verecundiam.

1. Percepce argumentu autoritou v dějinách rétoriky

V první části práce se zaměříme na zodpovězení otázky, která se pojí s vývojem chápání autority v argumentaci napříč dějinami rétoriky. Naším hlavním záměrem nyní bude odpovědět: kdy se změnilo pojetí autority a jakým způsobem se tak stalo? Vývoj argumentace autoritou budeme zkoumat ve spojitosti s rozvojem rétoriky, jejíž součástí dokazování autoritou je. Nebudeme zde podávat ucelené dějiny řečnictví, jelikož by to pro náš záměr bylo nadbytečné. V tomto textu se budeme věnovat pouze vybraným autorům význačným pro své období a stručně charakterizujeme jednotlivé epochy.

1.1. Počátky argumentace a rétoriky v období antiky

Argumentační techniky, mezi které argument autoritou řadíme, náleží do umění zvaného rétorika. Rétorika a umění řečnictví měla podstatnou roli v antickém světě, jelikož veřejně pronášená řeč byla základem pro politické působení. Ve starověkém Řecku se díky demokratickému uspořádání polis mohl na správě státu podílet každý řádný občan obce, který byl ochoten a také hlavně schopen veřejně vystoupit¹. Vzhledem k významu veřejného mluveného projevu je zjevné, že první prameny teoreticky rozebírající rétoriku a její techniky musíme hledat již v tomto období. Navíc je až notoricky známé, že pokud se chceme ve filosofii něčím zabývat, měli bychom se podívat, zda se tomu nevěnoval již Aristoteles. Obeznámení s touto poučkou začneme právě u Aristotelových spisů. Na základě jeho četby si následně ukážeme, že již on vymezil druhy autority a tím i druhy argumentu autoritou, které se dnes rozlišují.

1.1.1. Počátky řečnictví a argumentace autoritou u Aristotela

První ucelené a systematické pojednání o rétorice nám nabízí Aristoteles ve svém spise *Rétorika*. Zde se Aristoteles mezi jednotlivými tématy, které se týkají druhů a částí řeči, jejího stylu, návodů, jak se stát důvěryhodným pro posluchače a v závěru jak by řeč měla vypadat, aby byla co nejvíce přesvědčivá, zabývá také technikami argumentace, které slouží k utvoření úsudků – takzvaných entymémat. Entyméma se dnes nazývá deduktivní úsudek, ve kterém je zamlčena některá z premis z důvodu zřejmosti argumentu². Etymématem označuje Aristoteles typ sylogismu, ve kterém se neuvádí nějaký mezikrok úsudku a neužívají se premisy, které jsou myšlenkově příliš vzdálené. Oba případy by dle Aristotela vedly

¹ BLEICKEN, Jochen. *Athénská demokracie*. Praha: OIKOYMENH, 2002, s. 191 – 193, 201 – 207.

² HORYNA, Břetislav, ed. *Filosofický slovník*. 2. rozš. vyd. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2002, s. 105.

k prodlužování řeči a tím k nejasnostem³. Ve své Rétorice autor podává výčet forem argumentace, které slouží k vytvoření těchto řečnických úsudků⁴.

Jako jedenáctý Aristoteles uvádí způsob argumentace, který se **odvolává na soudy jiných** o věci, která je diskutována. Současná badatelka Jean Goodwin na tomto místě u Aristotela rozpoznává několik typů argumentu autoritou a zároveň také to, co se dnes označujeme argument ad populum⁵. Argument ad populum se používá k zavděčení se lidu. Jedná se o zjednodušenou argumentaci, která se má vyhýbat zbytečně složité rozvětvenosti argumentace a má se držet v přímé linii vzhledem k diskutované věci, aby byla pochopitelná a přijatelná pro co nejširší část posluchačů⁶. Navzdory názoru Jean Goodwin se zdá, že tato forma argumentu se zde nevyskytuje:

„Jedenáctý způsob usuzuje ze soudu (...) nejraději, když tak soudí všichni lidé a vždy, anebo, není tomu-li tak, aspoň většina lidí nebo moudří (...). Anebo když soudci sami jsou toho názoru, nebo ti, jejichž soud u soudců něco platí, nebo takoví lidé, jejichž soudu nelze odporovat – jako například vládci -, nebo ti, jejichž soudu odporovat není slušno, jako bozi, otec nebo naši učitelé.“⁷

Vidíme, že ačkoli Goodwin pojednává o argumentu ad populum, který z definice směřuje k přijetí davem jako ke svému cíli a tomuto cíli podřizuje formu a složitost projevu, Aristoteles pouze promýšlí různé druhy autorit, které mohou být základem našeho případného argumentu. Jeanou Goodwin nalezený argument ad populum při správné interpretaci odpovídá argumentu kolektivní autority, který je u Szymanka definován tak, že „*odkazuje na názor skupiny osob (...), nebo názor zastávaný „všemi“ s nímž panuje „všeobecný“ souhlas – consensus omnium*“⁸, kde ona většina lidí není cílem argumentu, ale naopak slouží jako východisko, o které se při naší argumentaci opíráme. Ve výše uvedené citaci vidíme, že celkově můžeme u Aristotela identifikovat čtyři druhy autorit a jejich soudů, které můžeme využít pro naše úsudky.

³ ARISTOTELÉS. *Rétorika-poetika*. Vyd. 2 Rétoriky, 9. vyd. Poetiky. Praha: Rezek, 1999, s. 161.

⁴ Tamtéž, s. 165 – 182.

⁵ GOODWIN, Jean. *Forms of Authority and the Real Argumentum ad Verecundiam* [online]. OSSA Conference Archive. 41. 1997. [cit. 10.4.2018]. Dostupné z:

<https://scholar.uwindsor.ca/cgi/viewcontent.cgi?article=1888&context=ossaarchive>

⁶ SZYMANEK, Krzysztof. *Umění argumentace: terminologický slovník*. V Olomouci: Univerzita Palackého, 2003, s. 64.

⁷ ARISTOTELÉS. *Rétorika-poetika*. 1999, s. 170.

⁸ SZYMANEK, Krzysztof. *Umění argumentace: úlohy na zkoumání argumentů*. 2004, s. 64.

Již jsme uvedli první typ nazvaný argument z kolektivní autority. Při dalším vymezení druhů autorit a z nich vycházejících argumentů z autority objevujících se u Aristotela (a později dalších autorů), budeme užívat dnešní terminologii objevující se u Douglase Waltona⁹ a Jean Goodwin¹⁰, s jejíž pomocí kategorizujeme jednotlivé Aristotelovy příklady.

Dalším typem soudů, ke kterým se můžeme odvolávat, jsou soudy moudrých, což dnes běžně uznáváme jako epistemický typ autority neboli autoritu z odbornosti (*cognitive authority, authority of expertise*). Třetí autorita, o kterou se můžeme opírat, je autorita samotných soudců anebo těch, jejichž soudu nelze odporovat, jelikož disponují například státní mocí. Z hlediska práva se sice jedná o autority, z nichž každá se zakládá na jiné moci (jedna vládne mocí zákonodárnou a druhá soudní), ale vzhledem k naší kategorizaci obě spadají pod autoritu příkazu či správní autoritu (*administrative authority, authority of command*), kterou Walton definoval na základě Whatelyho vymezení autority¹¹ jako autoritu, která se značí právě reprezentací a uplatňováním moci, přičemž vyžaduje poslušnost¹². Posledním typem autority, vhodné pro podpoření našeho vlastního soudu, je u Aristotela autorita těch, jejichž soudům se nesluší odporovat, díky úctě, kterou požívají – nazvěme to autorita z důstojnosti (*authority of dignity*). V dalším průběhu práce uvidíme, jak se autorita z důstojnosti prolíná do užití všech ostatních typů autorit.

1.1.2. Výchova rétoriky a jejích způsobů ve starověkém Římě

Ve starověkém Římě během období republiky se vzhledem k politickému uspořádání, které bylo demokratické a vycházející z vůle lidu¹³, někteří členové římské vládnoucí elity snažili zlepšovat své postavení na základě získání obdivu a oblíbenosti mezi občany. K tomuto jim mohlo pomoci například jak vítězství na bitevním poli a tím získání role váženého vojevůdce, tak zlepšení řečnických schopností a dosažení reputace zdatného rétora

⁹ WALTON, Douglas and Marcin Koszovy. *Two kind of af Arguments from Authority in the Ad Verecundiam Fallacy* [online]. 2014. [cit. 10.4.2018]. Dostupné z: <https://scholar.uwindsor.ca/cgi/viewcontent.cgi?referer=https://www.google.cz/&httpsredir=1&article=1036&context=crarpub>

¹⁰ GOODWIN, Jean. *Forms of Authority and the Real Argumentum ad Verecundiam* [online]. OSSA Conference Archive. 41. 1997. [cit. 10.4.2018]. Dostupné z: <https://scholar.uwindsor.ca/cgi/viewcontent.cgi?article=1888&context=ossaarchive>

¹¹ WHATELY, Richard. *Elements of logic*. Reprinted from the ninth (octavo) edition. London: Longmans, Green, Reader, and Dyer. 1870, s. 194.

¹² WALTON, Douglas a Marcin Koszovy. *Two kind of af Arguments from Authority in the Ad Verecundiam Fallacy* [online]. 2014. [cit. 10.4.2018]. Dostupné z: <https://scholar.uwindsor.ca/cgi/viewcontent.cgi?referer=https://www.google.cz/&httpsredir=1&article=1036&context=crarpub>

¹³ KEPARTOVÁ, Jana. Komunální volby na římský způsob. Dějiny a současnost. Praha : Lidové noviny. 1997, č. 4. s. 8 – 12. ISSN: 0418-5129

na pozici tribuna¹⁴. Významný badatel v oblasti dějin rétoriky G. A. Kennedy v souvislosti s tímto píše, že Cicero ve svém spisu *De Imperio* uvádí, že záměrně vyčkával se svou promluvou, než se zvýší jeho autorita a řečnické schopnosti¹⁵. K získání teoretického vědění v oboru rétoriky mohla pomoci zájemcům o její studium četba uznávaných autorů.

V nejrozsáhlejším spise zabývajícím se rétorikou v antickém Římu řadí Marcus Fabius Quintilianus mezi autory pojednávajícími o rétorice řecké autory jako například Koraxe, Teisia, Gorgia, zástupce stoiků či peripatetiků a samozřejmě Aristotela, jako toho, kdo v této věci zanechal nejrozsáhlejší dílo. Z římských rétorů uvádí mimo jiné Marca Cata, Marca Antonia a Marca Tulia Cicera, kterého považuje za vynikající vzor řečníka a učitele rétoriky¹⁶. Zde je vidět, že rozvoj rétoriky v období antiky probíhal díky práci mnoha autorů a případní zájemci o studium měli široký výběr učebního materiálu. My budeme nyní věnovat pozornost právě Quintilianovu dílu a pátrat po užívání autority v argumentaci u něj, jelikož jeho dílo mělo obrovský dopad na formování rétorického umění nejen v antice, ale i v další středověké tradici.

Quintilianus napsal nejrozsáhlejší dílo pojednávající o rétorice, kde se systematicky a podrobně vyjadřuje k výchově řečníka od mladého věku a naprosté nezkušenosti, až po úspěšné zvládnutí tohoto umění. Ve spise nazvaném *Základy rétoriky* se současně zabývá mimořečnickým vzděláním, které by měl dobrý rétor obsáhnout, zda je smysluplné vyučovat člověka bez nadání, jakým způsobem se má k žákům přistupovat a v poslední knize se dlouze zabývá morálními kvalitami, které by měly být řečníkovi vlastní. V páté knize *Základů rétoriky* se věnuje argumentům, kterými rozumí vše, co Řekové nazývali důkazy (*apodeixeis*), vyvozováním (*entymémata*) a závěry (*epicheirémata*)¹⁷. Quintilianus rozeznává jednak důkazy, které vznikají na základě a během sporu a jsou důkazy pro jednu konkrétní diskutovanou situaci a jednak důkazy, které jsou do pře zavedeny zvnějšku a spojitost s konkrétním případem původně nemají. Mezi tyto důkazy náleží i zavedení autority:

„Pro při se zvnějšku přibírá i autorita.(...) co může být uvedeno jako názor kmenů a národů, mudrců, významných občanů nebo vynikajících básníků. Nebudou bez užitku ani obecně platné a mezi lidmi rozšířené výroky. (...) Někteří staví přímo na první

¹⁴ BOATWRIGHT, Mary Taliaferro, Daniel J. GARGOLA a Richard J. A. TALBERT. *Dějiny římské říše: od nejrannějších časů po Konstantina Velikého*. Praha: Grada, 2012, s. 171 – 172.

¹⁵ KENNEDY, George Alexander. *The Art of Rhetoric in the Roman World: 300 B.C.-A.D. 300*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press, 1972, s. 171.

¹⁶ QUINTILIANUS, Marcus Fabius, Josef TRÍŠKA a Jiří KRAUS. *Základy rétoriky*. Přeložil Václav BAHNÍK. Praha: Odeon, 1985, s. 126.

¹⁷ Tamtéž, s. 223.

místo autoritu bohů vycházející z věštek (...) Někdy se nám podaří použít i některého výroku nebo činu soudcova, odpůrcova nebo jeho advokáta ...“¹⁸

Podobně jako u Aristotela nacházíme i u Quintiliana více druhů autorit, které jsou podkladem pro argumenty. Argumentu kolektivní autoritou odpovídá názorům kmenů a národů a také těm, které jsou obecně platné a přijaté mezi lidmi. Poslední zmíněné mohou mít dle Quintiliana větší váhu než svědectví přímo související s případem, jelikož díky své nezávislosti na tomto případě jsou nestranné a také díky tomu, že jsou potvrzené svým trváním¹⁹. Mudrci a básníci jsou oba představitelé epistemické autority neboli autority z odbornosti. Může se zdát podivné stavět mudrce a filosofy naroveň básníkům, ale pokud budeme následovat Quintilianovu myšlenku, že ačkoli filosofové staví svá díla nadevše ostatní, spisy filosofů jsou (respektive v jeho době byly) naplněny myšlenkami a verši básníků, s jejíž pomocí filosofové dodávají svým textům autoritu²⁰, pak je jeho úvaha přijatelná. Správní autoritu můžeme vystopovat opět u výroků soudců, avšak z jejich přidruženosti s výroky nebo činy odpůrce či jeho advokáta se zdá, že se možná nejedná o argument autoritou. V případě zneužití výroků nebo činů strany odpůrce proti němu samotnému budeme spíše hovořit o tom, co dnes pojmenováváme jako argument ad hominem. Ad hominem „je argument, jímž se oponuje tvrzení nebo argumentaci nějaké osoby poukazováním na znaky té osoby (jednání, světový názor, původ, pohlaví apod.)“²¹. Dále neproblematicky identifikujeme autoritu z důstojnosti, které se již z úcty nemá odporovat a ta náleží bohům a věštbám²². Naopak problematické určení autority se objevuje u významných občanů. Významní občané mohli být reprezentanti správní autority i autority z důstojnosti, jelikož panovalo přesvědčení, že pouze muž mající potřebně ctnosti byli schopni důstojně a správně vykonávat politickou funkci²³.

Hledejme tedy pozici a druh autority, kterou disponují tyto významní muži v politických funkcích. Státní úřady obsazovali často členové tzv. nobility, což byli potomci vlivných a movitých občanů, například konzulů²⁴. Příslušníci těchto mocných rodů

¹⁸ QUINTILIANUS, Marcus Fabius, Josef TRÍŠKA a Jiří KRAUS. *Základy rétoriky*. Přeložil Václav BAHNÍK. Praha: Odeon, 1985, s. 247 – 248.

¹⁹ Tamtéž, s. 247.

²⁰ Tamtéž, s. 247.

²¹ SZYMANEK, Krzysztof. *Umění argumentace: úlohy na zkoumání argumentů*. 2004, s. 73.

²² QUINTILIANUS, Marcus Fabius, Josef TRÍŠKA a Jiří KRAUS. *Základy rétoriky*. Přeložil Václav BAHNÍK. Praha: Odeon, 1985, s. 247 – 248.

²³ KEPARTOVÁ, Jana. Komunální volby na římský způsob. *Dějiny a současnost*. Praha : Lidové noviny. 1997, č. 4. 8 – 12. s. s. 9.

²⁴ GRANT, Michael. *Dějiny antického Říma*. Praha: BB art, 1999, s. 145.

s vhodnými předky pak často zaujímalí své místo v senátu, instituci, která měla nejprve poradní funkci, ale postupem času se její působnost rozšířila na finanční správu, zahraniční politiku, jmenování státních úředníků, diplomatické a náboženské aktivity a její moc vzrostla²⁵. Právě v institucích starověkého Říma, jako byl senát, nacházíme zmíněné významné muže, kteří disponovali autoritou, tzv. *auctoritas*.

Whately definuje uplatnění *auctoritas* jako „*požadavek na úctu*“ (claim to deference) či jako „*požadavek na poslušnost*“ (claim to obedience), který vychází z autority úřadu²⁶. Zdá se zřejmé, že členové senátu čerpali autoritu jak z dobrého původu, tedy společenského postavení, tak ze své úřednické funkce, tedy politického postavení. Vzhledem k tomuto a k výše zmíněnému obecnému přesvědčení ve starověkém Římě, že pouze muži disponující potřebnými ctnostmi mohou zastávat politickou funkci, můžeme souhlasit s Goodwin, která je názoru, že *auctoritas* u starověkých Římanů je ukázka fungování autority z důstojnosti v praxi²⁷ a připadá právě významným občanům. Správní autorita, která se nabízí u vysoce postavených, zde nehraje tak silnou roli, díky respektu, který požívají na základě svých ctností a kvalit. Fakt, že těmito vlastnostmi oplývají, je potvrzen jejich vykonáváním politické funkce.

1.2. Rétorika středověku

Středověk přejímá rétoriku jako jednu část ze souboru zvaného svobodná umění (*artes liberales*). Tento svazek představuje základ středověkého vzdělání, který má svůj původ ve starověkém Řecku, kde byl nazýván termínem *enkyklios paideia*, což v překladu znamená běžné vzdělání²⁸. Středověk tomuto souboru vtiskl formu sedmi jednotlivých oborů, které byly rozděleny na dvě části, přičemž první tři umění – gramatika, rétorika, dialektika – byly spojeny ve *trivium* a zbylé čtyři – aritmetika, geometrie, hudba, astronomie – v tzv. *quadrivium* (později *quadrivium*)²⁹. Středověké vzdělání mělo jasný cíl, kterým byl výklad, porozumění, pochopení a reprodukce Písma svatého, Bible. Období středověku je tak v mnohých očích viděno jako epocha neochvějně autority Písma, křesťanských pravd a ideálů. Z toho pro nás vyplývá, že celé období středověku se vyznačuje argumentací

²⁵ BOATWRIGHT, Mary Taliaferro, Daniel J. GARGOLA a Richard J. A. TALBERT. *Dějiny římské říše: od nejranějších časů po Konstantinu Velikého*. Praha: Grada, 2012, s. 79.

²⁶ WHATELY, Richard. *Elements of logic*. Reprinted from the ninth (octavo) edition. London: Longmans, Green, Reader, and Dyer. 1870, s. 194.

²⁷ GOODWIN, Jean. *Forms of Authority and the Real Argumentum ad Verecundiam* [online]. OSSA Conference Archive. 41. 1997. [cit. 10.4.2018]. Dostupné z:

<https://scholar.uwindsor.ca/cgi/viewcontent.cgi?article=1888&context=ossaarchive>

²⁸ CURTIUS, Ernst Robert. *Evropská literatura a latinský středověk*. Praha: Triáda, 1998, s. 47 – 48.

²⁹ Tamtéž, s. 48.

autoritou. Církevní autoři měli k rétorice nejprve nepřátelský postoj, ale vzhledem k její užitečnosti při výkladu Písma a při tvorbě vlastních textů či kázání začali postupně rétoriku přijímat s větší shovívavostí³⁰. Je zřejmé, že k naplnění zmíněných úkolů byla rétorika více než příhodná.

Prvním z případů, kdy se ve středověku aplikuje umění rétoriky je výklad textu a jeho překlad. Český lingvista Jiří Kraus nachází u sv. Jeronýma zmínku, že právě znalost rétoriky mu při překladu Písma napomohla trefně vyjádřit i nejsložitější části textu³¹. Zde vidíme důraz na stylistickou stránku písemného projevu, pro kterou bylo nápomocné seznámení s rétorickými figurami. Středověk se daleko více zaměřoval na psanou formu než na mluvený projev. Důvodem pro to byl fakt, že do vynálezu knihtisku a rozšíření knih spolu se schopností číst bylo běžnější čtení hlasitě³². Kvůli předávání věrouky za pomoci předčítání textu vícero posluchačům bylo třeba setřít rozdíl mezi psaným a mluveným projevem a dbát kromě přesné formulace i na poslechovou stránku již v psaném textu. Tudíž druhým momentem, při kterém je zřetelné uplatnění znalosti rétoriky, je přednes kazatele. Britská historička Frances Yates v této souvislosti odkazuje na dominikánský řád, který dle ní byl tím, kdo znovuoživil rétoriku ve formě kázání, pro které chtěl kazatel najít tu nejvhodnější podobu, aby svým posluchačům co nejlépe vtiskl články křesťanské víry³³.

Současně středověk z antiky přejímal etické principy, jaké bychom mohli nalézt u Quintiliana, které jsou základem pro výchovu řečníka a uzpůsobují jeho osobnost a dopad jeho přednesu³⁴, ačkoli model řečníka a zejména jeho záměr byly oproti antice odlišné. Zatímco v antice vznikl model řečníka, který taktizoval a strategicky využíval rétorických technik³⁵, aby získal argumentační výhodu a převahu ve sporu (ovšem stále v mezích morálních hodnot doby), tak ve středověku bylo zapotřebí vypravěče či komentátora příběhů, který na předkládaný příběh podává svůj pohled³⁶. Tohle však byla spíše záležitost hermeneutická nežli součást argumentace. Na tomto základě Kraus hodnotí středověkou

³⁰ KRAUS, Jiří. *Rétorika v evropské kultuře i ve světě*. 2., přeprac. vyd. Praha: Karolinum, 2011. s. 76 – 77.

³¹ Tamtéž, s. 76.

³² Tamtéž, s. 77 – 78.

³³ YATES, Frances Amelia. *Umění paměti*. Přeložil Tomáš KRAMÁR, přeložil Martin ŽEMLA, přeložil Pavel ČERNOVSKÝ. Praha: Malvern, 2015. s. 103.

³⁴ KRAUS, Jiří. *Rétorika v evropské kultuře i ve světě*. 2., přeprac. vyd. Praha: Karolinum, 2011. s. 78.

³⁵ Tamtéž, s. 78.

³⁶ Tamtéž, s. 78.

rétoriku tak, že „*se tedy postupně stává syntézou schopností stylizačních i interpretačních, uměním vyjádřit a také lépe pochopit události, příběhy a myšlenky*“³⁷.

Zde vidíme, že středověk převzal z antiky v oblasti rétoriky mnohé, ale spíše pro potřeby stylistické vytríbenosti, schopnosti vyjádřit se přesně a trefně a tím dojít k lepšímu převyprávění a zdárnějšímu pochopení biblických příběhů. S ohledem k této skutečnosti přesuneme svou pozornost na období novověku, kde u anglického myslitele Johna Locka nalezneme první moderní formulaci argumentu autoritou a jeho užití v argumentaci.

1.3. Novověká nedůvěra

Viděli jsme, že ve středověku se rétorice nejprve nedostalo největší vážnosti, ale díky své praktické využitelnosti pro potřeby víry si své místo našla a stala se podstatnou součástí kazatelských příruček. Novověké přijetí rétoriky se neslo v duchu nedůvěry a skepse ještě silněji. Zdůvodnění, které pro to můžeme nalézt, vychází ze snahy o přesnost při vědeckém odhalování světa. Směřování k exaktnosti vychází z osvíceneckého projektu, který se staví proti zbožnosti předchozích staletí a vystavení vědění na nezpochybnitelných autoritách. Jak píše německý filosof Hans-Georg Gadamer, záměrem osvícenství bylo vyvrátit hodnotu autorit a „*vše ponechat před soudním dvorem rozumu*“³⁸, neboli hlavním měřítkem pravdivosti a hodnověrnosti všech pramenů – i historických pramenů (včetně Písma) – byl rozum.

Projekt přesného vědeckého popisování světa započatý v novověku se staví proti rétorice, aby bránil tento svůj záměr. V této době se objevuje nedůvěra vůči rétorice díky jejím obrazným a nepřesným vyjádřením³⁹. Takové vyjadřování a obraznost se hodily pro zaujetí posluchačů při vypravování biblických příběhů, ale nesplňovaly nároky na přesnost, které si v tu dobu filosofie začala klást po vzoru přírodních věd.

V novověké tradici můžeme najít příklady, které demonstrují oba aspekty tohoto velkolepého projektu, jednak skepsi vůči autoritám a jednak averzi vůči nejasnosti jazyka. Jeden takový příklad můžeme nalézt u anglického filosofa Francise Bacona, který se ve svém díle *Nové Organon* zabývá důvody omylů lidského poznání. Překážkám, které brání správnému lidskému poznání, říká Bacon tzv. *idoly*, což dle něj jsou „*klamně obrazy, jež*

³⁷ KRAUS, Jiří. *Rétorika v evropské kultuře i ve světě*. 2., přeprac. vyd. Praha: Karolinum, 2011. s. 78.

³⁸ GADAMER, Hans-Georg. *Pravda a metoda I: nárys filosofické hermeneutiky*. Přeložil David MIK. Praha: Triáda, 2010, s. 241 – 242.

³⁹ KRAUS, Jiří. *Rétorika v evropské kultuře i ve světě*. 2., přeprac. vyd. Praha: Karolinum, 2011. s. 159 – 160.

zaplňují mysl“⁴⁰. Ačkoli Bacon rozlišuje čtyři druhy idolů, pro nás budou podstatné pouze dva z nich. Jsou to *idoly tržště* a *idoly divadla*. O těchto dvou druzích idolů Bacon hovoří jako o získaných, přičemž jejich zdroj nachází v předchozích filosofických naukách a v tom, že se „převrátila pravidla důkazů“⁴¹. Idoly divadla způsobila dřívější filosofická tradice, díky špatným metodám a nesprávným závěrům, které získaly status a autoritu pravdy⁴². Idolem tržště rozumí chyby jazyka, přesněji řečeno chyby způsobené špatným užíváním jazyka, přičemž poukazuje i na situaci, kdy se jazyk obrátí proti člověku⁴³. S trochou vstřícnosti můžeme v tomto bodě identifikovat kritiku nejednoznačnosti jazyka způsobenou rétorickými formami. K naplnění osvíceneckého programu pak Bacon směřuje skrze metodu, kterou poskytuje se záměrem vést lidské poznání tak, aby se vyhnulo omylům způsobeným idoly.

Na tomto příkladu můžeme vidět nejen sledování osvíceneckého plánu, ale současně také novověký odpor vůči předchozí tradici a jejím autoritám, a zároveň zdůvodnění novověké averze vůči praktikám rétoriky.

1.3.1. Ukázka zneužití rétoriky a argument *Ad verecundiam* u Johna Locka

Zatím jsme v této práci viděli, že dosavadní náhled konkrétně na využití autority v argumentaci mělo buďto pozitivní nádech, jak je možno vidět například u Quintiliána, který doporučuje znát názory slavných myslitelů a užívat je při dokazování⁴⁴ nebo pouze deskriptivní charakter, který se objevuje v obou zmiňovaných rétorických příručkách z období antiky, kde jejich autoři pouze uvádějí možné autority, ke kterým se odvolávat. Středověk z antiky přejímá nejen znalosti o rétorice, ale také etické principy, které jsou potřeba pro výchovu řečníka. Dá se tedy očekávat, že argumentace autoritou bude viděna ve stejném světle. Vzhledem k novověkému postoji k autoritám a nedůvěře vůči řečnickému tmářství není tedy překvapením odlišný přístup k pojetí argumentu autoritou.

První negativní definici argumentu autoritou zavádí anglický filosof 17. století John Locke ve svých *Esejích o lidském chápání*. Locke se zde v části O rozumu krátce zastaví u čtyř druhů argumentů, které se dle něj běžně v argumentaci užívají pro potvrzení vlastní teze protivníkem nebo alespoň, aby ho zastrašili a jeho „odpor umlčeli“⁴⁵. Z těchto čtyř argumentů

⁴⁰ BACON, Francis. *Nové organon*. Přeložil Miroslav ZÚNA. Praha: Svoboda, 1974, s. 66.

⁴¹ Tamtéž, s. 66.

⁴² BACON, Francis. *Nové organon*. Přeložil Miroslav ZÚNA. Praha: Svoboda, 1974, s. 108.

⁴³ Tamtéž, s. 108.

⁴⁴ QUINTILIANUS, Marcus Fabius, Josef TRÍŠKA a Jiří KRAUS. *Základy rétoriky*. Přeložil Václav BAHNÍK. Praha: Odeon, 1985, s. 559.

⁴⁵ LOCKE, John. *Esej o lidském chápání*. Přeložil Miloš DOKULIL. Praha: OIKOYMENH, 2012, s. 723.

je pro nás podstatný *argument ad verecundiam*, který je u Locka popsán květnatým a vyčerpávajícím způsobem:

„První z těch argumentů spočívá v uvádění názorů lidí, jejichž nadání, učenost, věhlas, moc nebo nějaká jiná příčina jim získala jméno a pevně ustálila jejich vážnost v obecném povědomí s jistým druhem autority. Jakmile lidé zaujmají nějaký druh důstojenství, považuje se za porušení skromnosti, pokud je jiní lidé jakýmkoli způsobem snižují a autoritu lidí, kteří ji mají, zlehčují. Tím na sebe člověk může přivolat výtku, že takto má v sobě příliš mnoho pýchy, jakmile se okamžitě neskloní před řešením uznávaných autorů, což bývá jinými lidmi běžně přijímáno s úctou a pokorou: a považuje se za opovážlivost, aby člověk vyslovoval vlastní názor a přidržoval se ho a to proti převládajícímu proudu ze starověku (...). Kdokoli své zásady opírá o takové autority, myslí si, že už tím by měl svou při vyhrát, a je hotov považovat za nestydatost u kohokoli, kdo se hodlá takovým zásadám vzepřít. To myslím můžeme nazvat argumentum ad verecundiam.“⁴⁶

Vidíme, že Locke neuzivá pojmenování, ze kterého by bylo ihned jasné, že se jedná o argumentaci autoritou, ale zřejmě to dělá, aby zdůraznil negativní charakter takové argumentace a podtrhl záměr, ke kterému směřuje. Argumentum ad verecundiam je v překladu „argument odvolávající se na nesmělost“⁴⁷, jelikož verecundia je latinský termín pro stud, ostych či nesmělost. Jean Goodwin o druhu autority ve výše uvedeném Lockově vymezení píše, že není redukovatelný ani na autoritu z odbornosti, ani na autoritu příkazu. Naopak tvrdí, že model autority zanechaný Lockem je vhodné nazvat autoritou z důstojnosti⁴⁸, přičemž ji tím současně terminologicky zavádí.

Z Lockova vymezení vidíme, že nachází čtyři zdroje autority, které mohou být příčinou pro něčí vážnost. Již z termínu vážnost či obdobně použitého termínu důstojenství se dá konstatovat, že podle Locka druh autority, kterým osoba, na niž se odkazuje, vládne, není natolik podstatný a důsledkem jakékoli autority je vždy vážnost, kterou požívá. Ačkoli tedy můžeme u Locka identifikovat autoritu z odbornosti, když píše o nadání či učenosti nebo správní autoritu spojenou se zmíněnou mocí jako o základech pro vážnost a důstojenství, tak je zjevné, že výkon autority v argumentaci je dle Locka vždy ztělesněn v autoritě

⁴⁶ LOCKE, John. *Esej o lidském chápání*. Přeložil Miloš DOKULIL. Praha: OIKOYMENH, 2012, s. 723 – 724.

⁴⁷ SZYMANEK, Krzysztof. *Umění argumentace: úlohy na zkoumání argumentů*. 2004, s. 70.

⁴⁸ GOODWIN, Jean. *Forms of Authority and the Real Argumentum ad Verecundiam* [online]. OSSA Conference Archive. 41. 1997. [cit. 10.4.2018]. Dostupné z: <https://scholar.uwindsor.ca/cgi/viewcontent.cgi?article=1888&context=ossaarchive>

z důstojnosti. V Lockově formulaci argumentu ad verecundiam obohacenou o interpretaci Jean Goodwin nacházím zdroj pro svou vlastní tezi, která zní, že každé užití autority v argumentaci v sobě nese aspekty argumentu ad verecundiam. Tímto tvrzením rozumím, nejenže při užití autority ve způsobu argumentačního faulu⁴⁹ je záměrem umlčení námitek protivníka a očekává se, že nebude proti autoritě nic namítat, ale také, že stejné očekávání má od oponenta v diskusi i mluvčí, který užije argument autoritou správným způsobem⁵⁰. K této tezi se částečně vrátíme v druhé části práce.

Na tomto místě je ještě dlužno dodat, že právě citovaný odstavec z Lockových Esejí O lidském chápání je nejčastějším zdrojem pro badatele a studenty zabývajících se argumentačními fauly, pokud se jedná o argumentaci autoritou. V této práci námi využívaná klasifikace autorit vznikla na základě interpretace této pasáže Lockova díla. Pro Waltona je východiskem, z něž zavádí dva druhy autority (epistemickou a deontickou neboli správnou autoritu)⁵¹, k nimž, jak jsme uvedli výše, Goodwin doplňuje autoritu z důstojnosti.

1.3.2. Změna v chápání autority – z nástroje překážkou

Je zjevné, že odpověď na naši otázku, kdy a jakým způsobem se proměňuje pojetí autority, nacházíme v novověku. Tato proměna je spojena s myšlenkami hnutí osvícenství. Pro upřesnění, co je to osvícenství a jak se staví k poznání a autoritám nahlédneme do textu, jehož autor je Immanuel Kant. V tomto krátkém příspěvku *Odpověď na otázku: Co je to osvícenství?* Kant podává definici, která vyjadřuje osvícenecký postoj k autoritám, které dříve byly guaranty poznání a současně i způsob jak poznání fundovat bez nich:

„Osvícenství je, když člověk opustí svou nesvéprávnost, kterou si způsobil vlastní vinou. Nesvéprávnost je neschopnost používat vlastního rozumu bez vedení jiných. Tato nesvéprávnost je způsobena vlastní vinou, jestliže není způsobena nedostatkem rozumu, ale nedostatkem rozhodnosti a odvahy používat vlastní rozum bez vedení jiných. Sapere aude! (Měj odvahu používat vlastní rozum!) je proto motem osvícenství.“⁵²

⁴⁹ Argumentační faul zde nebudeme definovat. Pro naše účely postačí zmínit, že argumentační faul je tvrzení, zaměřené na posílení teze bez ohledu na faktickou správnost, přičemž může být porušena logická forma důkazu.

⁵⁰ Kritérium správného užití bude předmětem druhé části práce.

⁵¹ WALTON, Douglas and Marcin Koszowy. *Two kind of af Arguments from Authority in the Ad Verecundiam Fallacy* [online]. 2014. [cit. 10.4.2018]. Dostupné z: <https://scholar.uwindsor.ca/cgi/viewcontent.cgi?referer=https://www.google.cz/&httpsredir=1&article=1036&context=crarpub>

⁵² KANT, Immanuel. *Odpověď na otázku: co je to osvícenství?*. *Filosofický časopis*. Praha: Filozofický ústav Akademie věd ČR, 1993, 41, s. 381.

Dle Kanta je důvodem, proč se lidé chápou autorit a proč jim důvěřují více než sobě samým, nejen rozhodnost a odvaha, ale také lenost. Lenost používat svůj vlastní rozum, ačkoli už by toho přirozeně schopni byli, tak lidé často setrvávají v područí jiných, kteří je vedou. Pro většinu lidí je velice obtížné zbavit se nesvéprávnosti k používání vlastního rozumu, jelikož neznají nic jiného, než se nechat vést jinými. Vlivem dlouhodobého setrvání pod vedením svých pastevců se pro lidi stalo přirozeným nepoužívat svůj vlastní rozum a pouze přejímat autority ostatních.⁵³ Osvícenství je ale ztělesněným záměrem, jak se vymanit z područí autorit a místo jejich stádního následování aktivně využívat rozum jako míru správnosti všech věcí.

Pokud ale lidé mají díky lenosti a bázni přirozenou tendenci naslouchat svým autoritám, jak se potom může naplnit záměr osvobodit rozum z okovů přednastavených názorů? Na to Kant nachází odpověď ve svobodě. K osvícení lidí a emancipaci rozumu není zapotřebí ničeho jiného, pouze svobody. Člověk se musí stát nezávislým na příkazech, které mu brání v rozvinutí vlastního myšlení. Nepřemýšlejte a nerozumujte, jen dělejte, co se má! Omezení svobody v tomto duchu je překážka osvícení lidské mysli.⁵⁴ Dá se říct, že osvobození člověka povede také k osvobození rozumu. K naplnění osvíceneckého záměru je potřeba, aby se lidé zbavili své závislosti na autoritách, potom se může rozvinout jejich svobodné myšlení. Autorita se z nástroje, který nám pomáhá myslet, stává spíše překážkou, která nám brání v rozvoji vlastního rozumu.

1.4. Rétorika 19. století

Posledním obdobím, které zde stručně uvedeme je 19. století. Recepce rétoriky je v této době mírně rozporuplná. Na jedné straně je rétorika součástí vzdělání, kterého se dostává formující se budoucí generaci elitní části společnosti, s čímž souvisí i její rostoucí vliv na univerzitní půdě, konkrétně pod hlavičkou lingvistických oborů. Na druhou stranu se objevuje nesouhlas právě s povýšenectvím a elitářstvím, které je s její pomocí posilováno a tím se stává terčem útoků sama. Zároveň se proti rétorice zvedá vlna nevole i z filosofických kruhů. Kritika filosofů přichází z důvodu řečnického tmářství, které pomocí manipulací a jazykových strategií zneužívá slabostí lidské mysli. Z řad filosofů se mezi kritiky řadí například Kant, Fichte či Hegel.⁵⁵ Že je v tomto ohledu odůvodněno, proč rétoriku napadat

⁵³ KANT, Immanuel. Odpověď na otázku: co je to osvícenství?. *Filosofický časopis*. Praha: Filozofický ústav Akademie věd ČR, 1993, 41, s. 381 – 382.

⁵⁴ Tamtéž, s. 382 – 383.

⁵⁵ KRAUS, Jiří. *Rétorika v evropské kultuře i ve světě*. 2., přeprac. vyd. Praha: Karolinum, 2011. s. 182.

potvrzuje příručka sofistických praktik Arthura Schopenhauera s názvem *Eristická dialektika, čili, Umění dostat v každé debatě za pravdu*, kterou se budeme posléze zabývat.

Zvláštní a rozporné vnímání rétoriky se značí také v tom, že někteří autoři se jejímu umění sice učí, ale současně jimi navenek opovrhují. Goethe se sice vzdělává z děl zanechaných klasiky řečnického umění, jakými byli Cicero, Quintilianus či Isokrates, ale zároveň skrze Fausta promlouvá a upozorňuje na vyprázdněné řečnické fráze⁵⁶. Slova zmateného Fausta ale nepředstavují názory samotného Goetheho, který naopak přisuzuje rétorice veškerý respekt a nenahraditelnost⁵⁷. Goethe jakožto básník a prozaik jistě musel rozpoznat její význam už jen pro potřeby estetické. Nyní se podíváme na spis, díky kterému jistě pochopíme Faustovy výtky a nedůvěru vůči rétorice.

1.4.1. Sofistická příručka Arthura Schopenhauera

Výše jsme zmínili, že v této době vzniklo krátké dílo, které svým čtenářům poskytovalo rady, jak se stát vítězem při každém slovním sporu, kterého se zúčastní. Tento spisek z pera Arthura Schopenhauera i přes svůj malý rozsah nabízí jedno z nepropracovanějších a nejucelenějších pojednání o argumentačních klamech, v českém překladu se mluví doslova o tzv. záludech. Tato příručka nese název *Eristická dialektika*. Eristika je běžně chápána jako umění diskuse a sporu⁵⁸. Jednoznačné určení dialektiky je složitější, jelikož její význam se v průběhu dějin měnil, ale sám Schopenhauer ji vymezuje jako „*umění disputovati*“⁵⁹ a v podstatě jako označení pro intelektuální zápas, přičemž spojením obou termínů do názvu *Eristická dialektika* autor zdůrazňuje, že se jedná o umění diskuse, při které se nehledí na objektivní pravdu⁶⁰, ale pouze na vítězství v tomto souboji, ať jsou naše výchozí pozice jakékoli a naše případná nevýhoda oproti soupeři sebevětší.

Schopenhauer míní, že díky naší přirozené ješitnosti nastává situace, kdy ustupuje zájem o pravdu a zdůrazňuje se touha dostat za pravdu. Nejprve zastáváme tvrzení, které je v průběhu dispute nabouráno argumenty oponenta, ale my se jej stále držíme, kvůli jisté nechuti přiznat soupeři, že má pravdu⁶¹. To je jeden z důvodů proč znát toto *umění duševního šermu*, tak dialektiku Schopenhauer nazývá. Druhým důvodem, proč mu rozumět je schopnost

⁵⁶ KRAUS, Jiří. *Rétorika v evropské kultuře i ve světě*. 2., přeprac. vyd. Praha: Karolinum, 2011. s. 183.

⁵⁷ CURTIUS, Ernst Robert. *Evropská literatura a latinský středověk*. Praha: Triáda, 1998, s. 74.

⁵⁸ HORYNA, Břetislav, ed. *Filosofický slovník*. 2. rozš. vyd. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2002, s. 106.

⁵⁹ SCHOPENHAUER, Arthur. *Eristická dialektika, čili, Umění dostat v každé debatě za pravdu*. 2. upr. vyd. Brno: Zvláštní vydání..., 1994, s. 9.

⁶⁰ Pokud vůbec můžeme něco takového postulovat.

⁶¹ SCHOPENHAUER, Arthur. *Eristická dialektika, čili, Umění dostat v každé debatě za pravdu*. 2. upr. vyd. Brno: Zvláštní vydání..., 1994, s. 12 – 13.

odhalit, rozeznat a zapudit využití nepoctivých praktik v komunikaci⁶². Výše jsme zmínili, že Schopenhauerova Eristická dialektika je soubor sofistických praktik a proto je příkladem, který dokládá, proč v této době panuje jistá nedůvěra vůči rétorice. Pravda je taková, že obecně se Schopenhauerovo dílo chápe jako pomůcka, která slouží k nemorálnímu zneužití argumentačních praktik. Vzhledem k tomu, co jsme ale nyní řekli, vidíme, že je to jen jedna část autorova záměru. Pokud se budeme držet jím užitě metaforu dialektiky jako duševního šermu, tak se mu jedná nejen o útočné výpady s cílem přesně a účinně zasáhnout protivníka, ale zároveň o umění efektivně se krýt před zákeřnými útoky soupeře. Částečně i zde můžeme identifikovat slavnou osvíceneckou myšlenku přisuzovanou Francisi Baconovi „*knowledge is power*“ – zde přeneseno do roviny rétoriky.

Vzhledem ke zmíněným účelům své příručky Schopenhauer nabízí výčet záludů, které se mohou v diskusi objevit s ilustračními příklady pro jejich snadné pochopení. S přihlédnutím k rozsahu a obsahové výživnosti věnované jednotlivým argumentačním strategiím věnujeme tomuto spisu více pozornosti. Mezi třiceti osmi záludy se jako třicátému obsáhle věnuje záludu zvanému *argumentum ad verecundiam*⁶³, jež překládá jako „*argument opírající se o mravní zásadu*“⁶⁴. Jako určitou obecnou zásadu Schopenhauer radí volit, jakou autoritu použijeme podle míry znalostí a vědomostí našich soupeřů. Čím menší znalosti a kompetence bude náš soupeř mít, tím přístupnější dle Schopenhauera bude k tomu, aby uznal námi použitou autoritu za platnou. První se vyjadřuje k oponentovi, jehož znalosti jsou prvotřídní, pak k obyčejným lidem:

*„Snad se podvolí autoritě odborníků ve vědě, umění či řemesle, v nichž se málo či vůbec nic nevyzná, avšak i tu jen s nedůvěrou. Naproti tomu obyčejní lidé chovají hlubokou úctu k odborníkům všeho druhu.“*⁶⁵

V citované pasáži vidíme *autoritu z odbornosti*, která náleží kompetentním lidem z určité oblasti znalostí či schopností. Zásadní poznatek, který odtud ale plyne je jiný, a to právě volba autority, která vychází ze znalostí našeho protivníka. Obyčejní lidé jsou dle něj celkově více náchylní přijmout argument autoritou jako platný a uznat jej. Zejména z důvodu, že běžný člověk je schopen přijmout mnohá tvrzení i na základě slabší argumentace, tak Schopenhauer

⁶² SCHOPENHAUER, Arthur. *Eristická dialektika, čili, Umění dostat v každé debatě za pravdu*. 2. upr. vyd. Brno: Zvláštní vydání..., 1994, s. 20 – 21.

⁶³ Tamtéž, s. 40.

⁶⁴ Tamtéž, s. 78.

⁶⁵ Tamtéž, s. 45.

velice kriticky posuzuje využití *obecných předsudků a obecných mínění* jako autorit, ačkoli rád jich užít proti lidem – zřejmě myslí proti obyčejným lidem, jak je vymezil výše:

*„Také je dobře využívat obecných předsudků jako autorit (...). Ano, není žádného tak absurdního názoru, jehož by si lidé snadno neosvojili, jakmile jsme to přivedli tak daleko, že se nám daří přemlouvání, jako by onen názor byl obecně uznáván.“*⁶⁶

Důležité je zmínit, že vzhledem k tomu, že účelem Schopenhauerova spisu je i obrana před užitím těchto praktik, rozsáhle rozebírá důvody, proč obecně přijímané mínění není důkazem pro platnost nějakého tvrzení. V krátkosti shrňme, že geneze obecného mínění se zakládá na názoru dvou či tří lidí, kteří postupně nacházejí další, kteří jsou díky své lenosti ochotni věřit názorům, které slyší, než sami kriticky ověřovat a tvořit si pak vlastní. Ve chvíli, kdy je stoupenců takto šířeného názoru již mnoho, stane se povinností ho zastávat pod pohrůzkou špatné reputace⁶⁷. Kolektivní autorita je zde vyličena ve světle, které ji odhaluje jako nekompetentní, jelikož je tvořena spoustou nekompetentních lidí. Schopenhauer se na tomto místě sám ptá, jakou má pak cenu mínění milionu lidí. Je tedy zřejmé, že užití kolektivní autority ve formě obecného mínění obyčejných lidí není nic jiného, než opravdový *ad verecundiam* (či argument z nesmělosti, jak bylo popsáno výše). Ten předpokládá absenci protichůdných mínění, která by se snažila narušit monopol obecného mínění. Schopenhauer se také krátce vyjadřuje k argumentaci u soudu, kde se dle něj jedná pouze o spor s autoritami a to zákonů⁶⁸, tedy správní autoritou.

Díky odvolávání se na autoritu v závislosti na kompetence našich oponentů navrhuje Schopenhauer další možnost, kde najít vhodnou autoritu, kterou se dá využít:

*„Také lze v případě nutnosti autority nepouze překroutiti, ale přímo padělati, nebo dokonce uvést takové, které jsme sami vynalezli.“*⁶⁹

Jako vyložený *faul*, přičemž tento termín nyní užívám pro negativní konotace spojené s tímto označením, tady vidíme zavedení libovolné autority, která může mít jakýkoli charakter, který si její tvůrce usmyslí. S ohledem na povahu této autority ji nazveme *fiktivní autoritou*, která je

⁶⁶ SCHOPENHAUER, Arthur. *Eristická dialektika, čili, Umění dostat v každé debatě za pravdu*. 2. upr. vyd. Brno: Zvláštní vydání..., 1994, s. 46.

⁶⁷ Tamtéž, s. 47 – 48.

⁶⁸ Tamtéž, s. 49.

⁶⁹ Tamtéž, s. 45.

svými rysy velice podobná něčemu, co lze nazvat *neznámou autoritou*⁷⁰. Užití takové autority je více než zákeřné. Nepříliš sečtělý a znalý soupeř nebude mít důvod pochybovat o slovech protivníka a autoritu uzná a její nově vzniklou existenci tak posvěti. Znalejší soupeř si bude vědom, že může mít nedostatky, takže v důsledku nebude moci autoritu usvědčit jako neexistující. Jak známe z Russellovy čajové konvice, neexistenci něčeho nelze dokázat. Tento faul jde za jasným cílem – zastrašit protivníka autoritou, před kterou se má sklonit. Nutno poznamenat, že Schopenhauer o užití takové fiktivní autority hovoří zřejmě v disputaci opět s běžným člověkem⁷¹.

Jako třicátý první zálud Schopenhauer nabízí poslední typ autority. Pojmenovává ji *vlastní autoritou*⁷². Na první pohled by se zdálo, že půjde o odvolání se k vlastním zjištěním, která jsou nějak podložena a zaznamenána. V takovém případě si asi představíme člověka, který bez ostychu řekne například „Já sám se tomuto tématu již dlouho věnuji a vydal jsem dvě knihy, ve kterých je napsáno, že ...“. Schopenhauerovo pojetí vlastní autority je ale odlišné. Vychází ze situace, kdy jeden z řečníků (říkejme mu pro tuto chvíli autorita) požívá úctu a je brán jako autorita v diskutované věci, ať už publikem nebo přímo svým oponentem. Oponent vyloží svou tezi a v případě, že autorita neví, co by mohla namítnout, tak s mírnou ironií prohlásí, že to co bylo řečeno, překračuje její schopnosti to pochopit. V ostatních posluchačích a oponentovi se tím snaží vyvolat pocit, že je to nesmysl. Tato situace předpokládá, že slovo jednoho z řečníků má již předem větší váhu⁷³. Užití vlastní autority je v podstatě odvolání se k vlastní důstojnosti.

1.5. Dílčí závěr

Viděli jsme, že status rétoriky se v průběhu dějin měnil. Z počátku se řečnictví přikládala úcta a respekt. Znalosti a schopnosti, které se s ní pojily, byly nápomocné k dosažení přesvědčivosti při soudních sporech či v promluvách k davu. Byly nástrojem pro zastávání vysokých úřadů a zároveň určitou zárukou, že kdo je ovládá, je vhodný pro politické funkce. Jen morální a ctnostný muž mohl být dle Quintiliána dobrý řečník. Rétorika byla tedy nástrojem řečníka i určitým prostředkem k hodnocení kvalit kandidáta do úřadu.

⁷⁰ Jedná se o autoritu, jejíž původ se nedá dohledat, tím pádem nelze ani ohodnotit, zda je užití konkrétní autority relevantní nebo ne. Proto je z principu nedůvěryhodné. Nejčastěji se dnes setkáváme s takovou argumentací ve formě tvrzení „Američtí vědci zjistili, že...“.

⁷¹ SCHOPENHAUER, Arthur. *Eristická dialektika, čili, Umění dostat v každé debatě za pravdu*. 2. upr. vyd. Brno: Zvláštní vydání..., 1994, s. 45 – 46.

⁷² Tamtéž, s. 50.

⁷³ Tamtéž, s. 50.

Takové pojetí rétoriky jsme mohli vidět nejprve v antice a následně v období středověku, ve kterém pokračovalo dědictví rétoriky jako nástroje.

Změna v recepci rétoriky stejně jako autority v argumentaci přichází s obdobím novověku. Na obojí se dříve nahlíželo s úctou. Osvícenecké myšlenky ale zapříčinily, že se rétorice začalo vyčítat tmářství spojené s řečnickými figurami, kterými zahalovala pravdu a skutečnost. Zároveň dříve uznávané autority přišly o svůj status nezpochybnitelných pravd, jimž se nemá oponovat a odvolání se k autoritám se v argumentaci začalo chápat i jako možná zákeřnost, která nevede k pravdě, ale k vítězství ve slovní při.

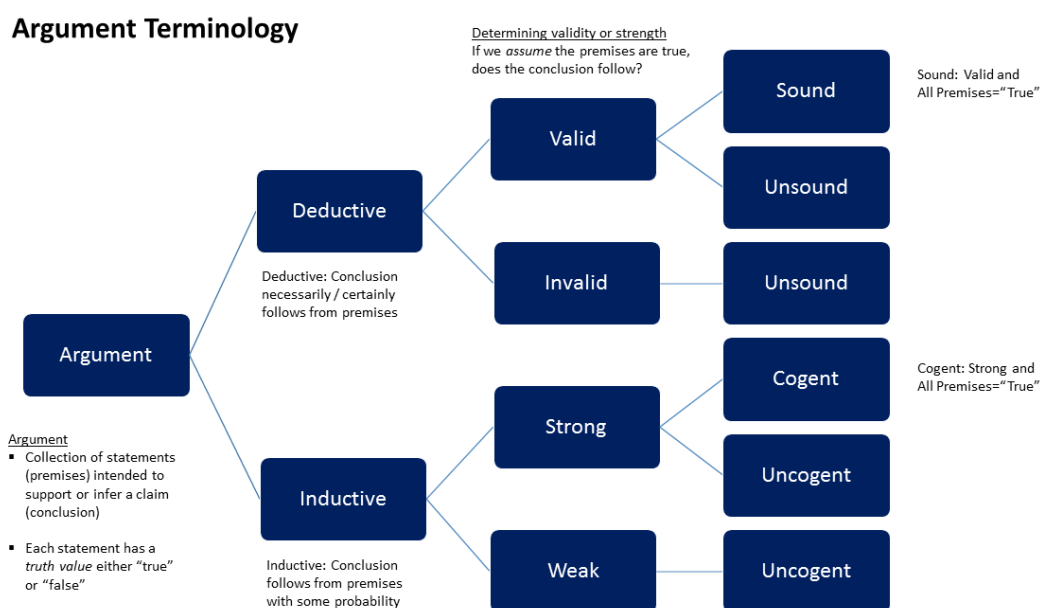
Nový postoj k autoritám jsme viděli u Kanta, který zdůrazňuje, že k osvícení je potřeba vymanit se z okovů tradice a jejich autorit. Tím nabude člověk svobody a bude moci používat svůj vlastní rozum nezávisle. V osvícenecké filosofii tak nacházíme bod zlomu, který mění chápání autority, která se stává z vyhledávaného nástroje překážkou.

Užití autority v argumentaci bylo sice nahlíženo různou optikou, ale každé její použití však mělo za cíl podpořit tvrzení určitého proponenta. Pokud bychom na argumentaci autoritou pohlíželi očima antického člověka, viděli bychom jako její funkční hledisko vést nás k pravdě, přičemž by se předpokládalo, že se s ní nebudeme přít a budeme ji za pravdou následovat. Kdybychom však na autoritu měli skeptický náhled novověku, očekávali bychom, že místo směřování k pravdě nás bude držet v řetězech tradičních myšlenek a představ o světě, zatímco se od nás bude očekávat, že jí budeme prokazovat úctu a s bázní ji přijmeme. V textu jsme zatím měli možnost vidět, že odvolání se ke každému druhu autority v sobě neslo aspekty *argumentu ad verecundiam* (tedy argumentu k nesmělosti). Nelze ale říci, že by každé užití autority v argumentaci bylo a priori argumentačním faulem. Zda se jedná o řádné užití vhodné autority nebo o zneužití, které můžeme nazvat záludem (v Schopenhauerově smyslu), záleží na relevanci zvolené autority.

2. Argument autoritou v neformální logice

2.1. Síla argumentu v přirozeném jazyce

Na začátku této části práce je třeba vymezit, v jaké rovině vzhledem k logické analýze se budeme pohybovat a na jaké pozici v systému argumentů se argument autoritou nachází. K tomuto nám pomůže následující schéma Patricka Hurleyho⁷⁴:

Na výše uvedeném schématu vidíme, že rozeznáváme dva druhy argumentů. Argument autoritou spadá do kategorie *induktivních argumentů*⁷⁵. Proto budeme více pozornosti věnovat *induktivním argumentům*, ale pro pochopení rozdílu zde stručně vymezíme *deduktivní argumenty*. Význam termínu *argument* je vcelku široký a poměrně vágní. Copi i Gensler definují argument jako tvrzení, která jsou podporou pro určitý závěr⁷⁶. Marek Picha argument formuluje jako odůvodnění, které podporuje nějaké tvrzení, přičemž dle něj argumentem nemusí být jenom věta vyjádřená v jazyce, ale například i důkaz u soudu⁷⁷. Běžně máme požadavek, aby v argumentu byla spojitost mezi jeho premisami (tedy

⁷⁴ Online dostupné na:

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/c/c6/Argument_terminology_used_in_logic.png

⁷⁵ V literatuře se můžeme setkat i s odlišnou terminologií, přičemž se pro induktivní argumenty používá označení *nededuktivní argumenty*.

⁷⁶ IRVING M. COPI, Carl COHEN a Kenneth MCMAHON. *Introduction to logic*. 14th ed. Harlow: Pearson, 2014, s. 24.

HARRY J. GENSLER. *Introduction to Logic*. 2nd ed. Hoboken: Taylor & Francis, 2010, s. 2.

⁷⁷ PICHA, Marek. *Kritické myšlení a rekonstrukce argumentu*. Brno: Masarykova univerzita, 2014, s. 17.

předpoklady) a závěrem. Takovou spojitost označuje Szymanek jako *zdůvodňující vazbu*⁷⁸, přičemž pro deduktivní a induktivní argumenty jsou charakteristické odlišné typy této vazby.

V případě *deduktivního typu argumentu* mezi premisami a závěrem existuje vztah *logického vyplývání*. Tento vztah poskytuje záruku, že pokud jsou premisy takového argumentu pravdivé, je s jistotou pravdivý i jeho závěr. Takový argument s pravdivými premisami se potom nazývá *pádný (sound) argument*⁷⁹. Gensler zdůrazňuje, že pádný argument je speciální případ *platného (valid) deduktivního argumentu*, jehož závěr je vždy pravdivý⁸⁰. Zda je argument *platný* nebo *neplatný (invalid)* je odvozeno ze správnosti logického vyplývání⁸¹. Platný argument splňuje zásady logického vyplývání, zatímco neplatný je porušuje. Podstatný pro nás je fakt, že deduktivní argument je buď platný, nebo neplatný, přičemž platí zákon vyloučeného třetího. To znamená, že neexistuje stupnice, zda je argument více nebo méně platný, či více nebo méně neplatný, je buď platný, nebo neplatný, bez jakékoli jiné možnosti mezi tím. U deduktivního argumentu je závěr implicitně přítomen v premisách. Deduktivní argumenty jsou doménou formální logiky, která studuje zásady logického vyplývání, kde jde zejména o formu úsudků. Uveďme si příklad deduktivně (1) platného a (2) neplatného argumentu:

(1) Pokud jsem nenašel klíče od auta, šel jsem pěšky.

Nešel jsem pěšky.

Našel jsem klíče od auta.

(2) Jestli si pořídím kočku, stanu se otrokem.

Stanu se otrokem.

Pořídím si kočku.

Na rozdíl od deduktivního je u *induktivního argumentu* pravdivost závěru vycházející z pravdivých premis pouze pravděpodobná, nikoli jistá. Tento druh argumentů má pravděpodobnostní charakter⁸². Vyplývání u deduktivních argumentů je zjevné z hlediska faktické souvislosti mezi předpoklady a závěrem, zatímco u induktivních argumentů závěr přesahuje informace obsažené v premisách. Při logickém vyplývání jsou informace obsažené v závěru předem obsaženy v premisách a závěr nám neposkytuje žádnou novou informaci,

⁷⁸ SZYMANEK, Krzysztof. *Umění argumentace: úlohy na zkoumání argumentů*. 2004, s. 33.

⁷⁹ Tato terminologie je užívána na Katedře filosofie Univerzity Palackého. Dalším používaným způsobem překladu je např. *přesvědčivý* či *korektní argument*.

⁸⁰ HARRY J. GENSLER. *Introduction to Logic*. 2nd ed. Hoboken: Taylor & Francis, 2010, s. 4.

⁸¹ Platnost argumentu nezaručuje pravdivost jeho premis ani závěru. I u argumentu jehož závěr deduktivně vyplývá z premis, není zaručeno, že je závěr pravdivý, jelikož jeho premisy mohou být nepravdivé.

⁸² HARRY J. GENSLER. *Introduction to Logic*. 2nd ed. Hoboken: Taylor & Francis, 2010, s. 5.

pouze ukazuje již známé ve dříve nejasných souvislostech. Hodnocení deduktivního argumentu není příliš problematické, jelikož nemusíme dohledávat další zamlčené předpoklady, které by vysvětlovaly souvislost závěru a premis. Induktivní argumenty jsou nositeli jiného druhu zdůvodňující vazby mezi předpoklady a závěrem. Premisy, které jsou řečeny, neobsahují všechny informace, které jsou řečeny v závěru, ale i přesto jsme schopni takový argument přijmout. Abychom argument uznali v takové formě, jak je nám předložen, musíme k němu nalézt tzv. *zamlčené* či *skryté premisy*. Ukažme si na příkladu:

(a) Karel je původem z Rakouska.

Karel umí německy.

Máme argument, který je tvořen jednou premisou a závěrem. Abychom mohli v tomto konkrétním případě potvrdit, že závěr je zdůvodňován premisou, nestačí pouze znát jejich znění, ale je třeba mít povědomí o souvislostech těchto výroků. Z těchto souvislostí potom můžeme doplnit další premisy, ze kterých bude vazba jasnější. Zamlčeným předpokladem v našem případě je například, že „V Rakousku je úřední jazyk němčina“. Zdůvodňující vazba se stává zřetelnější. Někdy je pochopení a přijetí argumentu závislé na našich znalostech. Na tomto příkladu si můžeme vysvětlit i zmíněný pravděpodobnostní charakter indukčních argumentů. Pravděpodobnost, že Karel umí německy, protože se narodil v Rakousku, není stoprocentní, jelikož po dvou měsících se s rodiči mohl přestěhovat do Česka. Pravděpodobnost závěru ale můžeme posílit, přidáme-li další premisu „Karel žil v Rakousku patnáct let“.

Viděli jsme, že zdůvodňující vazba u induktivních argumentů není tak zřejmá, jako u deduktivních argumentů. Logické vyplývání nevyžaduje po aktérovi, který má argument v jazyce ohodnotit, žádné faktické znalosti, vyjma logických zákonů. Český pojem *vyplývání* v sobě nese určitý náznak pasivity mluvčího, zatímco závěr přirozeně vyplyne z premis. U induktivních argumentů se aktér dostává do pozice hledače souvislostí a snaží se je rekonstruovat a doplnit, aby pro něj dávaly smysl (ne vždy úspěšně). Proto zde zavedeme termín pro zdůvodňující vazbu u induktivních argumentů, který bude vycházet ze zohlednění aktivního přístupu aktéra. Námi navrhovaný termín je *usuzování*⁸³. Vyplývání intuitivně značí něco samovolného, vlastnost, která je obsažena v samotném argumentu. Usuzování je naproti

⁸³ Termín pro zdůvodňující vazbu u induktivních argumentů zatím neexistuje, alespoň v české literatuře. Proto zde zavádíme užití termínu *usuzování*. V našem přístupu zdůrazňujeme epistemický rys této zdůvodňující vazby. Pokud bychom zdůrazňovali její logický rys, existuje v anglické terminologii pojem *defeasible reasoning*, které lze přeložit, jako *zrušitelné odůvodnění*.

tomu aktivita, která se neobejde bez aktéra, který usuzuje na základě vlastních schopností a znalostí tak činit. Díky tomu, že usuzování se vždy pojí jednak s argumentem, jednak s konkrétním aktérem, je zde akcentován fakt, že každé usuzování a s tím spojené následné přijetí (či nepřijetí) argumentu je úzce spjato se schopnostmi a znalostmi konkrétního aktéra.

Kvůli odlišným vlastnostem deduktivních a induktivních argumentů a nejistotě, kterou s sebou nese pouhá pravděpodobnost závěrů induktivních argumentů, nemůžeme použít kategorizaci požitou u deduktivních argumentů. Jako jsme výše vymezili platné a neplatné argumenty, tak u induktivních argumentů rozlišujeme *silné* (strong) a *slabé* (weak)⁸⁴.

Silné argumenty pravděpodobnostního charakteru, které mají pravdivé premisy, jsou *přesvědčivé* (cogent) argumenty. Ačkoli u tohoto typu není usuzování tak zřejmé jako u vyplývání, abychom mohli argument nazvat silným, závěr se musí dát usoudit z pravdivých premis. Závěr nějak nesouvisející s předpoklady se nedá považovat ani za silný. Přesvědčivost argumentu tedy vychází z jeho síly a pravdivosti premis. Pravděpodobnostní charakter argumentu nesouvisí s pravdivostí premis, pouze s usuzováním závěru z premis. Samotná pravdivost premis se dá zjistit s přihlédnutím k vnějšímu světu, je tedy z logického hlediska převážně neproblematická. Obtížné je říci, z čeho vychází síla argumentu.

Vzhledem k nejednoznačnosti při určování síly argumentu není formulováno přesné vymezení, kdy je argument přesvědčivý a kdy ne. Často může být toto rozlišení založeno na čisté intuici. Zde vidíme další rozdíl mezi deduktivními a induktivními argumenty. U deduktivních argumentů se jejich platnost nebo neplatnost dala rozpoznat na základě logické struktury. Pokud argument splňoval zásady logického vyplývání, byl uznán za platný, pokud ne, byl neplatný. Induktivní argumenty mohou ale být *silnější* nebo *slabší*. Mezi těmito krajními body není vztah „buď anebo“, ale je mezi nimi škála, na které se mohou argumenty pohybovat. Od čeho se však odvíjí síla argumentu?

Jelikož se pohybujeme v oblasti přirozeného jazyka, což je oblast neformální logiky, můžeme sílu argumentu vyzorovat z argumentace, kterou zažíváme dnes a denně. Neformální logika zkoumá správnost argumentace v přirozeném jazyce. Abychom argument považovali za silný, je potřeba, abychom viděli souvislost mezi jeho premisami a závěrem a premisy mezi sebou nebyly kontradiktorní. Aby premisy mohly činit argument silným, musí být pro aktéry v diskusi přijatelné. Pro přijetí premisy bude jistě podstatná její pravdivost. Dá

⁸⁴ IRVING M. COPI, Carl COHEN a Kenneth MCMAHON. *Introduction to logic*. 14th ed. Harlow: Pearson, 2014, s. 24.

se předpokládat, že zjevně pravdivá premisa bude mít u oponentů větší naději na to, aby byla uznána. Jak bylo zmíněno výše, usuzování závěru není tak zřejmé jako u deduktivních argumentů. U induktivních argumentů je závěr usouzený z premis pouze pravděpodobný, ale vhodné premisy mohou zvýšit pravděpodobnost závěru a tím zvýšit sílu argumentu. Vidíme tedy, že síla argumentu pochází z premis a jejich spojitosti se závěrem.

2.2. Analýza argumentu autoritou

S přihlédnutím k výše řečenému je jasné, že při hodnocení běžné argumentace je obtížné najít přesnou dělící čáru, podle které se dá jednoznačně určit, kdy je argument silný, slabý nebo se dokonce jedná o *faul*. Na tomto místě je třeba dodat, že v případě dvou různých argumentů se stejným argumentačním schématem, které bychom označili za stejný typ argumentu, může nastat situace, že jeden označíme za slabý nebo dokonce za argumentační *faul*, zatímco druhý za korektní a přesvědčivý argument. Nejde zde jen o formu argumentu, ale podstatný je i jeho obsah. Při každodenní praxi provádíme hodnocení argumentu běžně pouze za pomoci intuice. Intuice však může být nedostatečná a je lepší vědět jakou optikou na argument nahlížet.

Pro ucelenou analýzu argumentu autoritou je ale potřeba uvést i jeho formální schéma. V předchozí části práce jsme již identifikovali různé druhy argumentu autoritou, jimž budou, jak uvidíme, odpovídat také odlišná schémata. Nejobecnější forma se u Szymanka nachází ve znění:

X tvrdí, že p

Platí p ⁸⁵

I přes strohost tohoto schématu je z něj vidět, že platnost tvrzení se zakládá právě na osobě, která ho tvrdí. Tady přichází na řadu otázka, jaký typ autority pro nás je zmíněné X a proč máme díky jeho tvrzení přijmout p . Dle typu autority můžeme následně určit i schéma argumentu, které jí odpovídá a dává nám první vodítko, jak dojít k odpovědi, zda argument přijmout nebo zavrhnout.

Pro připomenutí si ve stručnosti uvedme druhy autorit, které jsme identifikovali v předchozí části práce. Na základě terminologie, užitě dříve, rozlišujeme typy autorit vycházející ze čtyř odlišných zdrojů. Autoritu z odbornosti, správní autoritu, autoritu z důstojnosti a kolektivní autoritu. Pro ohodnocení prvních dvou typů argumentů, tedy

⁸⁵ SZYMANEK, Krzysztof. *Umění argumentace: úlohy na zkoumání argumentů*. 2004, s. 67.

argumentu odvolávající se na autoritu z odbornosti a argumentu odvolávající se na správní autoritu, poskytuje Walton soubor kritických otázek, které pomohou určit, zda se jedná o korektní použití autority u konkrétního případu.

2.2.1. Argument z odbornosti (argument from expert opinion)

Nejjednodušší schéma argumentu odvolávajícího se na autoritu z odbornosti obohacuje původní strohou formu o další premisu. U Waltona nalezneme rozšířené schéma pro autoritu z odbornosti:

1. *premise*: Zdroj E je expert v oblasti S obsahující tvrzení A

2. *premise*: E tvrdí, že A je pravdivé (/nepravdivé)

Závěr: A je pravdivé (/nepravdivé)⁸⁶

Autorita E se zakládá na znalostech a s tím spojené kompetenci v určité oblasti. Příklady není těžké dohledat. Václav Klaus (E) bude bezpochyby uznán za experta v oblasti ekonomiky (S), mohli bychom se tedy opírat například o jeho tvrzení ohledně nepřijetí eura (A). Současně ale není vhodné se o jeho autoritu opírat například v otázkách týkajících se trestání zlodějů, jelikož pro tuto oblast (S) není expertem. Tím se dostáváme k hodnocení argumentu z odbornosti.

Pro evaluaci argumentu odvolávajícího se na autoritu z odbornosti Walton navrhuje šest základních otázek, které je třeba si položit.

(1) *Otázka odbornosti*: Jak hodnověrný zdroj je E jako odborník?

(2) *Otázka oboru*: Je E odborníkem v oblasti S, do které spadá A?

(3) *Otázka stanoviska*: To, co E tvrdí, znamená A?

(4) *Otázka důvěryhodnosti*: Je E osobnostně spolehlivý jako zdroj?

(5) *Otázka konzistence (/souhlasu)*: Je A konzistentní s tím, co tvrdí ostatní odborníci?

(6) *Otázka podloženosti evidencí*: Je tvrzení zastávané E založeno na evidenci?⁸⁷

Původní argument je nesprávný, pokud nějaká z šestice otázek není zodpovězena odpovídajícím způsobem. Na korektní argument by měli zaznít odpovědi: (1,2) E je skutečný

⁸⁶ WALTON, Douglas and Marcin Koszowy. *Two kind of af Arguments from Authority in the Ad Verecundiam Fallacy* [online]. 2014. [cit. 10.4.2018]. Dostupné z:

<https://scholar.uwindsor.ca/cgi/viewcontent.cgi?referer=https://www.google.cz/&httpsredir=1&article=1036&context=ccrarpub>

⁸⁷ Tamtéž

odborník v oblasti S; (3) E tvrdí, že A; (4) E je důvěryhodný zdroj⁸⁸; (5) A je v souladu s názory ostatních odborníků; (6) A je v souladu s dostupnými objektivními důkazy. Za předpokladu, že jsou kritické otázky zodpovězeny tímto způsobem, je A přijato jako věrohodné a argument považován korektní⁸⁹.

Úskalí u argumentu odvolávajícího se na autoritu experta jsme mohli vidět již u Schopenhauera. V argumentaci (v běžném životě i na akademické a vědecké půdě) se běžně odvolává k uznávaným autoritám v daném oboru. Z důvodu věhlasu či proslulosti konkrétní autority je potom nevhodné se jí stavět na odpor a případné námitky proti ní mohou být rovnou zapuzeny. V situaci, kdy se dostane do rozporu názor zastávaný a podporovaný autoritou s novými zjištěními podloženými empirickou evidencí, mělo by dojít k revizi poznání a slovo autority by nemělo být dogmatem, stavějícím se na odpor. Bohužel se v dějinách objevily případy, kdy tomu bylo přesně naopak. Ve stejném duchu se připojuje Walton, který poukazuje, že právě pro laika v určitém oboru je nemožné se přit s někým, kdo je mu představen jako kapacita v oboru a tím se i do správně užitého argumentu autoritou dostávají vlastnosti argumentu ad verecundiam⁹⁰.

2.2.2. Argument ze správní autority (Argument from administrative authority)

Podívejme se nyní na druhý typ argumentu autoritou. Argumentační schéma pro argument ze správní autority má následující podobu:

1. premisa: X je správní autoritou v instituci/ústavu T

2. premisa: Podle X bych měl dělat Q

Závěr: Měl bych dělat Q⁹¹

Správní autorita, či autorita z příkazu (administrative authority, authority of command) je v praxi nejlépe představitelná za prvé na zákonech – Zákon (X) je svrchovanou autoritou ve státě (T). Zákon předepisuje, že bych se měl chovat určitým způsobem (Q). Měl bych se

⁸⁸ Odpověď na čtvrtou otázku není součástí Waltonova původního schématu správného argumentu autoritou z odbornosti z roku 1989.

⁸⁹ WALTON, Douglas. Reasoned use of expertise in argumentation. *Argumentation* [online]. Springer Netherlands. February 1989, Volume 3, Issue 1, pp 59 – 73 [cit. 20.6.2018]. Dostupné z: <https://doi.org/10.1007/BF00116417>

⁹⁰ WALTON, Douglas and Marcin Koszov. *Two kind of af Arguments from Authority in the Ad Verecundiam Fallacy* [online]. 2014. [cit. 10.4.2018]. Dostupné z:

<https://scholar.uwindsor.ca/cgi/viewcontent.cgi?referer=https://www.google.cz/&httpsredir=1&article=1036&context=ccrarpub>

⁹¹ Tamtéž

chovat určitým způsobem (Q) – nebo zadruhé na armádě, kde hierarchie velení zakazuje zpochybňovat rozkazy nadřízených. Oproti předchozímu druhu autority, který je více náchylný ke zpochybnění, je správní autorita svým charakterem méně otevřena své kritice. Taková autorita a z ní plynoucí případný argument sebou nese zastrašení, které preventivně zabraňuje napadení svého stanoviska nebo příkazu. Proč v sobě užití správní autority nese argumentační *faul ad verecundiam*, dokládá Walton právě na základě toho, že mluvčí může předpokládat, nebo přímo explicitně zdůraznit, že oponent nemá žádné právo zpochybnit argument ze správní autority⁹².

Přesto Walton opět poskytuje soubor kritických otázek, které mají sloužit pro vyvolání pochybností a kritického náhledu na argument. Základní kritické otázky se kterými pracuje, jsou čtyři, přičemž sám zdůrazňuje, že to nejsou jediné kritické otázky, které lze položit a jejich účel je poradit, jak reagovat, pokud je předložen argument ze správní autority.

- (1) Spadám pod autoritu instituce T?
- (2) Dá se užít, co říká X na okolnosti mého současného stavu C?
- (3) Je to, co říká X správně interpretováno?
- (4) Je X skutečně v pozici autority?⁹³

Při použití kritických otázek pro zhodnocení argumentu z autority může nastat situace, ve které je obtížné rozlišit, zda se jedná o autoritu odborníka nebo autoritu příkazovou. V situaci, kdy jsme hospitalizováni v nemocničním zařízení, je pro nás autoritou zejména lékař. Předepíše medikaci dvakrát denně po dvou tabletách a tak máme konat. V takovém případě je obtížné rozlišit, z pozice jaké autority vlastně lékař jedná.

Na základě tohoto problému poukazuje Walton na potřebu přidat další (5-7) kritické otázky, k již stanoveným⁹⁴. Všechny tři další navrhované otázky mají pomoci určit mezi dvěma zmíněnými druhy argumentu z autority. Z těchto otázek vyplývá, že hlavním kritériem rozlišení je rozdíl mezi „formami výstupu“ těchto autorit. Zatímco pro autoritu z odbornosti je charakteristické, že vyjadřuje určité *tvrzení*, nositel správní autority vydává *nařízení* či

⁹² WALTON, Douglas and Marcin Koszowy. *Two kind of af Arguments from Authority in the Ad Verecundiam Fallacy* [online]. 2014. [cit. 10.4.2018]. Dostupné z:

<https://scholar.uwindsor.ca/cgi/viewcontent.cgi?referer=https://www.google.cz/&httpsredir=1&article=1036&context=crarpub>

⁹³ Tamtéž

⁹⁴ Tamtéž

*směrnice*⁹⁵. Ze zmíněných přidaných otázek je jako nástin možného kritéria rozlišení nejvíce názorná následující:

(7) Někdo, o kom je tvrzeno, že je autoritou, pronáší *tvrzení* nebo *směrnice*?⁹⁶

Je zřejmé, že seznam kritických otázek není vyčerpávající a může být obohacen, ať už o další doplňující otázky nebo jiné možné přístupy k argumentu. Zde zmíněné otázky mají pouze poskytnout pomoc v situacích, kdy je předložen argument z autority a není příliš zřejmé, zda korektním způsobem. Jak už bylo zmíněno dříve, určit v rovině přirozeného jazyka a neformální logiky přesnou dělící čáru není zcela možné.

2.2.3. Argument kolektivní autoritou

Na začátku této práce jsme se setkali s kolektivní autoritou, přičemž jsme viděli, že v průběhu času se měnil náhled na stanovisko, jehož platnost se zakládá zejména na počtu lidí, kteří ho zastávají. U Schopenhauera jsme se této otázce rozsáhle věnovali. Ten kolektivní autoritu pojímal jako nekompetentní, jelikož je složena z mnoha nekompetentních lidí. Jistě má Schopenhauer pravdu v tom ohledu, že je potřeba podívat se, kdo tvoří kolektivní autoritu, ale nelze ji a priori považovat za nekompetentní. Pro posouzení argumentu kolektivní autoritou je třeba se podívat, z koho je složena a jaké jsou kompetence jejich členů. Z toho se potom odvíjí i síla argumentu, který se opírá o kolektivní autoritu.

Komunita vědců je sama osobě kolektivní autoritou, pokud se shodne na určitém názoru, které podpírá jistá tvrzení. Argument, který takové tvrzení obsahuje, získá na síle⁹⁷. Ale v případě rozhodování o státním rozpočtu není vhodné se odvolávat na názory a stanoviska občanů státu, zvláště pokud v tom státě vzniká meziročně okolo 25000 návrhů na oddlužení na zhruba deset a půl milionů obyvatel. Charakter kolektivní autority je vždy závislý na tom, kdo ji tvoří. To určuje, o jaký typ autority se dále bude jednat a pomocí jakých otázek a jiných postupů ji můžeme hodnotit.

O posledním typu argumentu autoritou tedy o argumentu autoritou z důstojnosti pojednáme v poslední části práce v souvislosti s argumentem *ad verecundiam*. Argument *ad verecundiam* je nekorektní způsob užití autority v argumentaci.

⁹⁵ V anglickém originále „directives“

⁹⁶ WALTON, Douglas and Marcin Koszowy. *Two kind of af Arguments from Authority in the Ad Verecundiam Fallacy* [online]. 2014. [cit. 10.4.2018]. Dostupné z: <https://scholar.uwindsor.ca/cgi/viewcontent.cgi?referer=https://www.google.cz/&httpsredir=1&article=1036&context=ccrrarpub>

⁹⁷ Pokud ve společnosti nepanuje všeobecná averze vůči vzdělancům.

2.3. Argument Ad verecundiam a autorita z důstojnosti

V historické části jsme viděli, jak poprvé definoval argument ad verecundiam John Locke. Jeho vymezení je dodnes citováno jako přesná a ucelená formulace argumentu odvolávajícího se na nesmělost. Vzhledem k našemu pojednání o argumentu ad verecundiam v první části práce zde pouze doplníme souvislosti tohoto typu argumentu.

Jedním z našich cílů bylo ukázat, že každý z argumentů autoritou v sobě má přítomen požadavek k ustoupení autoritě. U autority z odborného stanoviska může být považováno za nevhodné a příliš smělé oponovat proslulému expertovi. Pokud se jedná o argument ze správné autority, je často přímo imunizován před zpochybněním, a to jednoduše s odůvodněním „je to nařízení/zákon“.

Argument ad verecundiam je podle Szymanka takový argument, který nesplňuje jím podaná kritéria⁹⁸, která se blíží Waltonovým kritickým otázkám k argumentu z odborného názoru, takže je nebudeme uvádět. Podstatné je, že plánované i nezamýšlené špatné užití autority v argumentaci může vést k argumentačnímu faulu ad verecundiam. Jelikož každý argument je natolik silný, nakolik ho uznáme, může dojít k tomu, že nesprávně utvořený argument je nekriticky přijat. V takovém případě se z našeho hlediska jedná jen o ohánění se slavnými jmény, ale reálná argumentační hodnota se ztrácí.

Kromě špatně utvořených argumentů autoritou z odborného stanoviska a ze správné autority zařadíme mezi argumenty ad verecundiam také dva další typy argumentu autoritou, které jsme dříve formulovali. Nejprve argument z neznámé autority. Ten se nejčastěji vyskytuje ve znění „Američtí vědci zjistili, že...“ nebo „Uznávané kapacity se shodují, že...“. Neznámá autorita je pouze chybně utvořený argument z odborného stanoviska (případně jiného druhu autority), kdy nelze identifikovat, ke komu se argument odvolává.

Pod argument ad verecundiam můžeme bezpochyby zařadit také argument fiktivní autoritou. Jak už bylo zmíněno u Schopenhauera, takováto argumentace je hlavně morálně pochybná. Při nesprávném utvoření argumentu, může jít o chybu, která vyplyne během samotné diskuse. Může se stát, že nedopatřením zvolím nevhodného experta pro podpoření svého tvrzení, jelikož s projednávaným tématem má marginální souvislost. Situace, při které se aktér odvolá k neexistující/smyslené autoritě omylem je nepravděpodobná.

⁹⁸ SZYMANEK, Krzysztof. *Umění argumentace: úlohy na zkoumání argumentů*. 2004, s. 70.

Pravděpodobnější je scénář, ve kterém se jedná o strategii, jak získat vítězství v diskusi. Tento způsob účelného lhaní je však zcela zavrženíhodný.

Argument z důstojnosti (argument from dignity)

Pozorný čtenář si mohl povšimnout, že v této práci zazněly dvě velice podobné teze. První teze zněla „autorita z důstojnosti se prolíná do užití všech ostatních typů autority“ a druhá „každé užití argumentu autoritou v sobě nese prvky ad verecundiam“. Tyto dvě teze ale říkají to samé. Během historické části práce, jsme uvedli Lockovu formulaci argumentu ad verecundiam, která se stala vzorem pro definici argumentačního faultu při použití autority v argumentaci. Také jsme uvedli, že Goodwin je názoru, že takto Lockem formulovaný argument ad verecundiam je nejvhodnější označit jako argument autoritou z důstojnosti.

Goodwin se tímto zasloužila o odlišení dalšího typu autority, který je odlišný od správních autorit nebo autorit odborného názoru. Současně připojuje i kritérium pro rozlišení typů argumentů autoritou. Stejně jako Walton i Goodwin odlišuje autoritu z odborného stanoviska a autoritu správních, ke kterým připojuje autoritu z důstojnosti. Pro rozlišení typů autorit ale neužívá kritické otázky. Goodwin rozeznává typy autorit pozorováním následků, které nastanou v případě, že nenásledujeme vedení autority a autoritu v argumentaci zpochybňujeme.

Nebudeme zde uvádět důsledky zpochybňování autority v argumentaci pro všechny typy autorit. Dříve jsme uvedli kritérium pro rozlišení mezi autoritou z odborného stanoviska a správních autorit (pomocí kritických otázek). Waltonovo řešení pro rozlišení autority z odborného názoru a správních autorit se zdá dostačující. Navíc v argumentaci, kdy je třeba reagovat na argument, který před sebou máme, je praktičtější rozpoznat, o jaký typ argumentu autoritou se jedná dříve, než nás zastihnou případné následky plynoucí z moci autority. Potom už může být na argumentaci pozdě. Z tohoto důvodu zde uvedeme Goodwin navržené kritérium pro rozlišení autority v argumentaci pouze pro autoritu z důstojnosti.

Pro Goodwin je tedy kritériem při rozpoznání argumentu z důstojnosti následek, který plyne z nepodřízení se autoritě a zpochybňování argumentu, který je na ní založen. Výsledkem pro toho, kdo se opovážil proti takovému argumentu něco namítat je veřejné

zostuzení a hanba⁹⁹. Pokud zpochybnění autority má za následek společenské ponížení, jedná se o autoritu z důstojnosti.

U předchozích dvou typů argumentů jsme uvedli kritéria pro zhodnocení argumentu a posouzení jeho síly. U argumentu autoritou z důstojnosti nebudeme hledat žádná taková kritéria, jelikož je totožný s nekorektním užitím autority v argumentaci – tedy s argumentem *ad verecundiam*.

⁹⁹ GOODWIN, Jean. *Forms of Authority and the Real Argumentum ad Verecundiam* [online]. OSSA Conference Archive. 41. 1997. [cit. 10.4.2018]. Dostupné z: <https://scholar.uwindsor.ca/cgi/viewcontent.cgi?article=1888&context=ossaarchive>

Závěr

Argumentace probíhá v přirozeném jazyce, který se snaží zkoumat neformální logika. Ta se na rozdíl od formální logiky nesnaží o redukování na pouhou symbolicky znázorněnou formu jazyka a výroků v něm. Neformální logika jde dál, než k hledání abstraktních pravidel logiky, ačkoli s nimi pracuje. Z ambice pracovat s přirozeným jazykem v celé jeho komplexnosti se ale zároveň ukazuje i značný nedostatek. Při hodnocení argumentace a rozhodování o její správnosti nemůžeme být tak exaktní, jako v systémech formální logiky.

Zde zmíněná schémata argumentů a z nich odvozená kritéria pro evaluaci argumentů z autority se snaží přiblížit přesnému určení hranice, která by oddělila správně utvořený argument od nesprávného. Seznam kritérií není vyčerpávající a jistě by se našly další vhodné přístupy pro posouzení argumentace.

Dalo by se namítnout, že stanovování podobných dělení a kritérií nemá význam, jelikož při běžné argumentaci nepostupujeme za pomoci přesné analýzy argumentačních schémat, ale naopak přistupujeme k argumentům autoritou bez podobných znalostí a intuitivně je hodnotíme i bez nich. Jak jsme uvedli dříve, pomalé rozvažování o typech autority a hodnocení, zda konkrétní autorita splňuje jisté požadavky, má pouze nápomocnou funkci, při posuzování argumentu, jelikož intuice může být ve složitějších případech nedostatečná.

Snaha ukázat, že každý argument autoritou v sobě má určité aspekty k argumentu z nesmělosti, protože proponent očekává projev respektu před autoritou a absenci zpochybňování jejích stanovisek, nebyla prvoplánová. Ze zjištění, že argument ad verecundiam se skrývá v každém užití autority, plyne apel na každého argumentujícího. Na oponenta ten, aby se nenechal zastrašit autoritou, jelikož každá autorita může být zpochybněna. A na proponenta, aby se v případech, které tuto možnost nabízí, opřel spíše o autoritu důkazů, které jsou jasně podloženy empirickou evidencí.

Seznam pramenů a literatury

ARISTOTELES. *Rétorika-poetika*. Vyd. 2 Rétoriky, 9. vyd. Poetiky. Praha: Rezek, 1999. ISBN 80-86027-14-7.

BACON, Francis. *Nové organon*. 1. vyd. Přeložil Miroslav ZŮNA. Praha: Svoboda, 1974.

BLEICKEN, Jochen. *Athénská demokracie*. Praha: OIKOYMENH, 2002. Oikúmené. ISBN 80-7298-055-6.

BOATWRIGHT, Mary Taliaferro, Daniel J. GARGOLA a Richard J. A. TALBERT. *Dějiny římské říše: od nejranějších časů po Konstantina Velikého*. Praha: Grada, 2012. ISBN 978-80-247-3168-1.

CURTIUS, Ernst Robert. *Evropská literatura a latinský středověk*. Praha: Triáda, 1998. Paprsek (Triáda). ISBN 80-86138-07-0.

GADAMER, Hans-Georg. *Pravda a metoda I: nárys filosofické hermeneutiky*. Přeložil David MIK. Praha: Triáda, 2010. Paprsek (Triáda). ISBN 978-80-87256-04-6.

GOODWIN, Jean. *Forms of Authority and the Real Argumentum ad Verecundiam* [online]. OSSA Conference Archive. 41. 1997. [cit. 10.4.2018]. Dostupné z: <https://scholar.uwindsor.ca/cgi/viewcontent.cgi?article=1888&context=ossaarchive>

HARRY J. GENSLER. *Introduction to Logic*. 2nd ed. Hoboken: Taylor & Francis, 2010. ISBN 9780203855003.

HORYNA, Břetislav, ed. *Filosofický slovník*. 2. rozš. vyd. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2002. ISBN 80-7182-064-4.

IRVING M. COPI, Carl COHEN a Kenneth MCMAHON. *Introduction to logic*. 14th ed. Harlow: Pearson, 2014. ISBN 9781292024820.

KANT, Immanuel. Odpověď na otázku: co je to osvícenství?. *Filosofický časopis*. Praha: Filozofický ústav Akademie věd ČR, 1993, 41, s. 381 – 387. ISSN 0015-1831

KENNEDY, George Alexander. *The Art of Rhetoric in the Roman World: 300 B.C.-A.D. 300*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press, 1972. ISBN 978-1-55635-979-8.

KEPARTOVÁ, Jana. Komunální volby na římský způsob. *Dějiny a současnost*. Praha : Lidové noviny. 1997, č. 4. s. 8 – 12. ISSN: 0418-5129

KRAUS, Jiří. *Rétorika v evropské kultuře i ve světě*. 2., přeprac. vyd. Praha: Karolinum, 2011. ISBN 978-80-246-2001-5.

LOCKE, John. *Esej o lidském chápání*. Přeložil Miloš DOKULIL. Praha: OIKOYMENH, 2012, 767 s. Knihovna novověké tradice a současnosti, sv. 69. ISBN 978-80-7298-304-9.

PICHA, Marek. *Kritické myšlení a rekonstrukce argumentu*. Brno: Masarykova univerzita, 2014. ISBN 978-80-210-6730-1.

QUINTILIANUS, Marcus Fabius, Josef TŘÍŠKA a Jiří KRAUS. *Základy rétoriky*. Přeložil Václav BAHNÍK. Praha: Odeon, 1985. 677 s.

SCHOPENHAUER, Arthur. *Eristická dialektika, čili, Umění dostat v každé debatě za pravdu*. 2. upr. vyd. Brno: Zvláštní vydání..., 1994. S sebou. ISBN 80-85436-26-4.

SZYMANEK, Krzysztof, Krzysztof A. WIECZOREK a Andrzej S. WÓJCIK. *Umění argumentace: úlohy na zkoumání argumentů*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2004. ISBN 80-244-0834-1.

SZYMANEK, Krzysztof. *Umění argumentace: terminologický slovník*. V Olomouci: Univerzita Palackého, 2003. ISBN 80-244-0699-3.

WALTON, Douglas a Marcin Koszovy. *Two kind of af Arguments from Authority in the Ad Verecundiam Fallacy* [online]. 2014. [cit. 10.4.2018]. Dostupné z: <https://scholar.uwindsor.ca/cgi/viewcontent.cgi?referer=https://www.google.cz/&httpsredir=1&article=1036&context=crrarpub>

WALTON, Douglas. Reasoned use of expertise in argumentation. *Argumentation* [online]. Springer Netherlands. February 1989, Volume 3, Issue 1, pp 59 – 73 [20.6.2018]. dostupné z: <https://doi.org/10.1007/BF00116417>

WHATELY, Richard. *Element sof logic*. Reprinted from the ninth (octavo) edition. London: Longmans, Green, Reader, and Dyer. 1870.

YATES, Frances Amelia. *Umění paměti*. Přeložil Tomáš KRAMÁR, přeložil Martin ŽEMLA, přeložil Pavel ČERNOVSKÝ. Praha: Malvern, 2015. ISBN 978-80-7530-022-5.